
Sekvenční struktury v mediálních dialogických sítích

JIŘÍ NEKVAPIL*

Ústav lingvistiky a ugrofinistiky, Filozofická fakulta UK, Praha
a Germanistische Sprachwissenschaft, Philosophische Fakultät,
Technische Universität Chemnitz

IVAN LEUDAR

Department of Psychology, University of Manchester

Sequential Structures in Media Dialogical Networks

Abstract: 'Dialogical networks' are communications which occur in mass media. One of their characteristics is that contributions of individual actors – politicians, journalists, representatives of pressure groups, etc. – are distributed in time and space. (A politician can, for instance, react in the media to what another politician expressed publicly elsewhere). Another central property of dialogical networks is that an individual's contribution to a network can be duplicated, or even multiplicated (e.g. what is said in a TV studio may be reproduced in several newspapers). Dialogical networks are in certain respects like everyday conversations, but they also have unique characteristics. Working in a broadly ethnomethodological and conversation analytical framework, we focus on two aspects of sequential organisation – adjacency pair structures and repair structures, with the aim to clarify the respects in which they differ in dialogical networks and in everyday conversations.

Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2002, Vol. 38, No. 4: 483-500

Úvod

Článek se zabývá sekvenční organizací jedné formy masmediální komunikace, kterou nazýváme „dialogická síť“ [Leudar 1995; Nekvapil, Leudar 1998; Nekvapil, Leudar, 2002]. Dialogickou sítí rozumíme takový způsob komunikování, kdy příspěvky („repliky“) jednotlivých aktérů, např. politiků nebo novinářů, jsou působením masmédií distribuovány v různém prostoru a čase. Např. určitý politik může prostřednictvím masmédií zareagovat na to, co zveřejnil prostřednictvím masmédií jiný politik jinde (a tudíž i v jiném čase). Důležitou vlastností dialogických sítí je to, že působením různých masmédií komunikační příspěvky jednotlivých aktérů bývají zmnoženy. Např. o „tomtéž“ napíší různé noviny nebo hovoří různí televizní komentátoři.

Dialogická síť se některými formálními aspekty podobá běžnému rozhovoru, ale má i svá specifika. Článek se soustřeďuje na dvě formy sekvenční organizace v dialogických sítích – na párové sekvence a na sekvence opravné. Strukturní charakter těchto sekvencí byl podrobně popsán v klasickém období etnometodologické konverzační analýzy. Kalifornští

* Veškerou korespondenci posílejte na adresu Jiří Nekvapil, FF UK, Ústav lingvistiky a ugrofinistiky, nám. Jana Palacha 2, 11638 Praha 1, e-mail: jiri.nekvapil@ff.cuni.cz nebo Ivan Leudar, University of Manchester, Department of Psychology, Oxford Road, Manchester M139PL, U.K., e-mail: leudar@fs4.psy.man.ac.uk

sociologové H. Sacks, E.A. Schegloff a G. Jeffersonová ukázali, že to, co v běžném rozhovoru dvou účastníků následuje po sobě, není náhodnou, „parolovou“ kreací, nýbrž je často založeno na existenci určitých strukturních jednotek, které jsou organizovány v párech (např. otázka – odpověď; žádost – vyhovění/odmítnutí žádosti), ale i v složitějších útvarech (např. úvod k žádosti – žádost – přijetí/odmítnutí žádosti; dále opravné sekvenční aj.). Atkinson a Heritage [1984: 7] mluví o tom, že tito (a jiní autoři) „show the normative organization of and orientation to the standard sequences as structures of activity“. Organizace rozhovoru nezajímala tedy sociology ani tak kvůli osobitě syntaxi pragmatických jednotek jako spíš kvůli *usouvztažňování akcí v interakci* – jinak řečeno, analýza rozhovoru se stala důležitou pro výzkum utváření elementárních *sociálních* skutečností. Zajímavost této problematiky je však i v něčem jiném. Protože celistvost sekvenčních struktur je založena na *normativním* očekávání, že se v rozhovoru rozvinou ve své úplnosti (např. po běžné otázce se očekává odpověď), jsou prostředkem nejen pro produkci, ale i pro interpretaci sociálních akcí (např. toho, co následuje po položené otázce^{1/}). Jak ukazuje přesvědčivě Heritage (1984), sekvenční struktury je třeba považovat za základní stavební prvky v „architektuře intersubjektivit“.

V našem článku vycházíme z toho, že podobné jevy lze nalézt i někde jinde než v běžném rozhovoru; aplikujeme konverzačněanalytické pojmosloví a ukazujeme, že sekvenčnost je centrálním pojmem i při analýze novinových článků a televizních vystoupení jakožto interakčních „tahů“ („replik“) v rozvíjející se dialogické síti. Etnometodologická inspirace nás vede k tomu, že ze všeho nejdříve chceme demonstrovat, že dialogické sítě nejsou arbitrárním konstruktem analytiků – jsou to komunikační formy, na které se orientují sami účastníci komunikace. To si budeme ilustrovat na příkladech (1) – (4).

Podívejme se nejprve na fragment článku v příkladu (1), jehož tématem je diskuse o událostech z r. 1945-1947 v někdejší Československu a o jejich právních důsledcích pro Českou republiku.

(1) Stop Sudetákům (Svobodné slovo 13.1.1993)

PRAHA (fra) – Předseda Československé strany socialistické L. Dvořák *přivítal prohlášení* českého premiéra V. Klause, že vláda nehodlá jednat o dalších restitučních *nárocích* sudetských Němců. *Řekl*, že ČSS otázku odsunu sudetských Němců považuje za vyřešenou. Za zcela nehorázné *označil* úvahy o možných teroristických akcích v pohraničí, o kterých *se zmínil* v televizní nedělní debatě předseda nově vzniklé Demokratické strany Sudet. ...

Na včerejší tiskové konferenci se dále hovořilo o návrhu zákona o restituci církevního majetku. ...

(naše kurzíva)

^{1/} To není tak triviální, jak se může na první pohled zdát. Normativní očekávání odpovědi po položené otázce např. nabízí určitou interpretaci mlčení, tj. „nulové odpovědi“, a na druhé straně „nepřicházející odpověď“ může strukturovat průběh a interpretaci i několikaminutového rozhovoru, který se odvíjí po položené otázce (to dobře známe z televizních publicistických programů, v nichž účinkují čelní aktéři veřejného života). K tomuto problému a ke konverzační analýze jako takové viz následující souhrny: Levinson [1983, kap. 6], Heritage [1984, kap. 8], Psathas [1995], Hutchby, Wooffitt [1998], Silverman [1998], ten Have [1999], Lepper [2000]. České pojmosloví u Nekvapila [1999/2000] a Nekvapila [2000/2001].

Příklad (1) shrnuje dialogickou síť do data, kdy byl uvedený fragment zveřejněn. Novinář podepsaný šifrou (fra) sice neužívá náš termín „dialogická síť“, ale prezentuje sociální dění jako dialogické události. K reprezentaci jednotlivých akcí užívá běžná slovesa sdělování a tyto akce organizuje do párů (např. „tvrzení – hodnocení“, „žádost – odmítnutí“). V časovém sledu vypadá toto dění takto: „sudetští Němci“ zformulovali v televizní debatě „nároky“; Klaus „nároky“ odmítl a Dvořák „přivítal“ toto odmítnutí a „označil“ úvahy o teroristických akcích za „nehorázné“. Podstatné je to, že všechny tyto události se neodehrály v tomtéž prostředí a v tomtéž čase – např. Dvořákovy promluvy byly zformulovány na tiskové konferenci, zatímco „úvahy o možných teroristických akcích“ byly „zmíněny“ v televizní debatě. Ostatní sociální dění se odehrála – logicky – někde jinde, ale jejich konkrétní místní a časová specifikace není v článku důležitá. Zásadní je to, že novinář organizuje akce jakožto dialogicky podmíněné do párů; nečiní tak ale arbitrárně, nýbrž na základě toho, co sami politici manifestují jako relevantní. Jinak řečeno, pro novináře jsou podstatné vzájemně relevantní dialogické akce – kdo reagoval na koho, kdy a proč, přičemž je zcela nepodstatné, zda tato komunikace probíhala či neprobíhala tváří v tvář. To však ještě není všechno. Nesmíme zapomenout na dva důležité technické aspekty. Prvním z nich je to, že novinář dialogické události reprodukuje a takto násobí jejich dosah a účinnost. Mínil tím např. to, že uvedený článek mohl poskytnout příležitost „předsedovi nově vzniklé Demokratické strany Sudet“, aby veřejně reagoval na to, co řekl Dvořák na tiskové konferenci. Druhou věcí je to, že novinář se zaměřuje na to, co je mezi událostmi relevantní, a takto je prezentuje jako koherentní sociální dění.

Přistoupíme nyní k příkladu (2). Je to transkript části interview, které vysílala britská televizní stanice ITV v r. 1995 pod názvem *Dimbleby*.² Moderátor Dimbleby v tomto interview debatoval o aktuálních politických problémech se svým hostem McGuinnessem, tématem byla situace v Severním Irsku.³

(2) McGuinness & Dimbleby (ITV 12.3.1995)⁴

Dim: eh (..) pane McGuinnessi chci prověřit (..) vaše směřování k mírovému procesu (..) dřív než s vámi vstoupí do přímých rozhovorů (..) *ministr (.) chce abyste řekl jasně (.) že mu poskytnete ujištění (.) o (.) vašem závazku (.) že se (.) zbavíte zbraní. můžete poskytnout takové ujištění?*

McG: no tak pozice Sinn Féin je zcela jasná a je jasná už po nějakou dobu. (..) náš plán je vyloučit zbraně všechny zbraně (..) britské a irské (..) z irks- z irské politiky o to se snažíme. (..)

^{2/} Náš článek využívá poznatky, které jsme získali při systematické analýze několika českých a britských dialogických sítí, a pracuje tedy s materiály z českých a britských novin a televizních debat (anglické příklady uvádíme pouze v češtině, ale analýza proběhla na originálních textech a promluvách). O tom, jak se určitá dialogická síť vyvíjí v delším časovém úseku (několika dní či týdnů), si lze udělat představu na základě dvou našich obsáhlých studií: Nekvapil, Leudar [1998], Nekvapil, Leudar [2002].

^{3/} Další aspekty sociální identity Martina McGuinnessa se vyjeví v průběhu našeho článku. To se týká i příslušného společenského kontextu.

^{4/} Při přepisu mluvených textů používáme následující jednoduché konvence: (.) = krátká pauza; (..) = delší pauza; podtržení slabiky (např. nikdy) = nápadné zdůraznění; ... = vynechání v transkriptu (takto vyznačujeme i vynechání při prezentaci článků). Detailní transkripční systém viz např. Psathas [1995].

a co musí lidi uznat a pochopit (..) je to že Sinn Fein je zaangažována (..) v tomto procesu už po nějaký čas ne jen od počátku průměří (..) ale už mnoho eh let před ním.

(naše kurzíva)

Příklad demonstruje, že mluvčí (moderátor Dimbleby a jeho host McGuinness), kteří jsou přítomni v televizním studiu, nezaměřují své promluvy jen na sebe nebo na sociálně nediferencované televizní publikum, ale také na další příjemce nacházející se mimo studio. V rozhovoru s McGuinnessem činí Dimbleby relevantní to, co ministr chce vědět od McGuinnessa. Vidíme, že McGuinness neodpovídá pouze na Dimblebyho otázku, nýbrž že se ve své odpovědi zaměřuje i na ministra, který se nachází někde úplně jinde a je nedosažitelný. Povšimněme si rovněž, že McGuinness nemluví jen za sebe, ale za skupinu lidí, kterou ve studiu reprezentuje.

Můžeme tedy konstatovat, že v obou typech médií, televizi i novinách, je zřetelná orientace na to, co nazýváme dialogická síť – ve studiu mluvčí nehovoří jen sami k sobě, ale zaměřují se také na jiné účastníky, kteří se nacházejí jinde, v tisku zase novinář organizuje síť do koherentního celku, činí tak ve veřejném prostoru a tak poskytuje možnost pro to, aby se rozvíjela.

V příkladech (3) a (4) uvádíme titulky článků, které jsme shromáždili při analýze dvou dialogických sítí, které se zformovaly v českých masmédiích.

(3) Síť s tématem „požadavky sudetských Němců“, novinové titulky z období 6.1.1993-13.1.1993

1. DS Sudet chce zrušit Benešovy dekrety (RP 6.1.1993)
2. Sudetští Němci žádají nazpět svůj majetek (ČMZN 6.1.1993)
3. Sudetští Němci chtějí majetek (MFD 6.1.1993)
4. Anketa: Kdo jitří otázku Sudet? (ČMZN, 8.1.1993)
5. Debata. Z politické scény (ČTV1 10.1.1993)
6. Co s kriminalitou, Němci a Moravou? (RP 11.1.1993)
7. Debata: neomalenost a obrana (Lidová demokracie 11.1.1993)
8. Otázka pro Jaroslava Blühmela, předsedu Demokratické strany Sudety se sídlem v Plzni (LN 11.1.1993)
9. Vydírání (LN 11.1.1993)
10. Klaus odmítl sudetské požadavky (RP 12.1.1993)
11. Stop Sudeťákům (RP 12.1.1993)
12. Odsun Němců definitivní (Práce 13.1.1993)

(4) Síť s tématem „problémy s Romy“, novinové titulky z období 6.1 – 12.1.1993

1. [Chystá se obrovská migrace Romů do Čech (RP 16.10.1992)]
2. Prokuratura navrhuje mimořádný migrační zákon (ČMZN 6.1.1993)
3. Návrh prokurátora. Nezakrytý rasismus (LN 6.1.1993)
4. Podle Výborného předložil prokurátor „rasistický“ zákon (MFD 6.1.1993)
5. Jiří Šetina obhajuje svůj návrh zákona. Dobře míněná provokace (LN 7.1.1993)
6. Jirkovská vyhláška. Chomutov a Most (LN 7.1.1993)
7. S Jiřím Šetinou o mimořádných opatřeních proti zločinu. Obvinění z rasismu odmítá (RP 8.1.1993)

8. Poslanec Body žádá odstoupení Šetiny (RP 8.1.1993)
9. Debata o velkých problémech naší politické scény. Riskantní pořádek (Práce 11.1.1993)
10. ROI hrozí neposlušností (MFD 11.1.1993)
11. Romové žádají odvolání generálního prokurátora (RP 11.1.1993)
12. Návrh migračního zákona tvrdí než vyhlášky měst. Starostové „jirkovských“ měst k návrhu prokuratury (MFD 12.1.1993)
13. Kriminalitu Romů bude řešit vláda (MFD 12.1.1993)

Titulky ilustrují relevantní akce v sítích, jak jsou interpretovány a formulovány novináři. Tyto kroky jsou typicky formulovány opět jako dialogické akce, ale můžeme tu pozorovat další podstatnou vlastnost dialogických sítí: akce v sítích mohou být zmnoženy. V příkladu (4) např. akce uvedené v titulcích 3 a 4 jsou v zásadě téhož typu – „kritické zhodnocení návrhu“; jiné duplikace jsou v titulcích 5 a 7 a 8 a 11. V příkladu (3) požadavky sudetských Němců, diskutované výše (viz př. 1), jsou zformulovány ve třech člancích (titulky 1,2,3).

Jak je zřejmé, sítě jsou koherentní tematicky – jejich tématem jsou „požadavky sudetských Němců“ a „problémy s Romy“. Soudržnost jednotlivých sítí však není dána jen společným tématem, ale i tím, že jejich aktéři sdílejí stejné a podobné výrazy a způsoby argumentování (viz ještě dále). Hlavním pojítkem, držícím dialogické sítě pohromadě, se však zdají být sekvenční struktury.

Příklady sekvenčních struktur

Prohlášení – odsouzení, zděšení

Následující dva fragmenty pocházejí ze dvou různých zdrojů. Př. (5) je transkript části interview s M. McGuinnessem, které bylo odvysíláno televizní stanicí BBC v rámci programu *On the Record* (na podzim 1994); jeho moderátorem byl J. Humphrys. V př. (6) je článek z *Daily Mirror*, který byl publikován následujícího dne a referoval o tom, co McGuinness v televizi řekl.

(5) McGuinness&Humphrys (BBC1 23.10.1994)

1. **Hump:** zdá se, že tím naznačujete, že jiná odpověď že eh (..) privátní pozice britské
2. vlády (..) může snad být jiná než pozice která je deklarovaná veřejně
3. **McG:** (.) takže. měl bych lidem připomenout že v březnu minulého roku jsem měl jsem
4. opravdu měl schůzku s eh zástupcem britské vlády (..) který nám řekl že možný výsledek
5. veškerého snažení Británie (.) bude že že ostrov bude jednotný (..)

(6) Zástupce Sinn Fein v jednotné irské smršti (Daily Mirror 24.10.1994)

1. Martin McGuinness (Sinn Fein) včera senzačně prohlásil, že vláda tajně pracuje pro
2. jednotné Irsko. ...
3. Řekl: „V březnu minulého roku jsem se sešel se zástupcem britské vlády. Řekl, že
4. výsledkem veškerého usilování Británie bude to, že ostrov bude jednotný.“
5. McGuinness odmítl prozradit, zda kontaktní osobou byl vysoký státní úředník nebo

6. politik. ... Jeho prohlášení v televizním programu BBC *On the Record* bylo odsouzeno jako
7. „očividný nesmysl“ ulsterským šéfem sirem Patrickem Mayhewem. Ten řekl: „Žádný
8. zástupce vlády nikdy nebyl a nikdy nebude pověřen, aby říkal, že vláda podporuje
9. jednotné Irsko, pokud to nebude se souhlasem obyvatel Severního Irska.“
10. Dokonce stratégové Sinn Fein byli zděšeni, když slyšeli spontánní vystoupení svého
11. vysokého zástupce sotva 48 hodin poté, co opatření, které mu bránilo vstoupit do
12. Británie, bylo zrušeno Johnem Majorem.

Podívejme se nejprve na článek v *Daily Mirror*, tedy na příklad (6). Článek neinformuje pouze o tom, co McGuinness řekl ve studiu, ale jeho slova také zasazuje do určitého kontextu. V řádcích 1-2 je to, co McGuinness řekl, prezentováno jako prohlášení a v řádcích 3-4 jsou jeho slova podána ve formě přímé řeči. Prohlášení jsou samozřejmě činěna pro někoho a prohlášení v televizi nemohou nezasáhnout diváčkou veřejnost (tj. kohokoli, kdo má televizi a sleduje ji). Vidíme, že prohlášení je doplněno zprávou o reakci na toto prohlášení, a to o reakci politika, který nebyl ve studiu, Patricka Mayhewa (což je politický oponent McGuinnessa). Jinými slovy, novinář v článku prezentuje párovou sekvenci, resp. něco, co formálně vypadá jako párová sekvence, totiž „prohlášení – odsouzení“. Odsouzení však není v článku jedinou reakcí na uvedené prohlášení. V řádcích 10-12 uvádí novinář další verbální reakci na McGuinnessovo prohlášení, a to „zděšení“ – tentokrát jde o reakci politických spojenců McGuinnessa.

Jak vidíme, článek prezentuje dialog, který je v naší terminologii distribuován ve dvou smyslech. První věcí je to, že žádný z účastníků nebyl přítomen na jednom místě a v témže čase. Druhou věcí je to, že zaujetí stanoviska k McGuinnessovu prohlášení je dvoji (tj. odsouzení a zděšení) a je učiněno dvěma různými komunikanty. Tyto dvě reakce jsou prezentovány v určitém pořadí, ale v článku nejsou žádné náznaky toho, že toto pořadí koresponduje s reálným časovým průběhem. Dodejme, že o McGuinnessově prohlášení informovalo podobným způsobem několik britských deníků – a tím bylo toto prohlášení zmnoženo.

Tato stručná analýza (podrobněji viz [Leudar 1998]) naznačuje, že události jsou organizovány podobně jako běžný rozhovor. Novinář užívá běžná slovesa sdělování, jejich pomocí popisuje sociální dění a řadí je do sekvencí, které v rozhovorech identifikovali „konverzační analytici“ (srov. např. [Psathas 1995]). Jak už jsme však naznačili výše, existují tu i rozdíly – sekvenční struktury jsou *distribuovány* v prostoru a čase a mohou být *zmnoženy*.⁵

Další důležitou věcí je to, zda novinář ve svém článku nezachází s událostmi arbitrárně – jinak řečeno, do jaké míry jsou distribuované sekvence v zásadě jen a jen jeho vlastními konstrukcemi? Podívejme se na příklad (5), který prezentuje to, co McGuinness řekl v televizním studiu.

Je zřejmé, že McGuinness se obrací na Humphryse. Promluva „... v březnu minulého roku jsem měl jsem opravdu měl schůzku s eh zástupcem britské vlády ...“ (př. 5, ř. 3,4) funguje v interview jako podpora McGuinnessova protiargumentu. Nicméně hovořil McGuinness *jen* k Humphrysovi? Ve skutečnosti formuloval cíl své řeči široce a začal svou

^{5/} Vztah těchto dvou vlastností je následující: sekvenční struktura může být distribuována, aniž kterákoli z jejích částí je zmnožena; jestliže sekvenční struktura nebo jedna z jejích částí je zmnožena, pak je tato struktura distribuována.

repliku takto: „(.) takže. měl bych lidem připomenout že ...“ (př. 5, ř. 3). Vidíme tedy, že to, co McGuinness řekl, bylo určeno nejen adresátovi v rámci probíhajícího interview, tj. moderátorovi televizního programu, ale i někomu za hranicemi tohoto interview, někomu, kdo se nachází jinde. Máme nějaké poznatky, na jejichž základě bychom mohli říct (my nebo novinář), že se McGuinness obrací konkrétně na osoby, které na něj posílá reagovaly? Měl na mysli Mayhewa, když zformuloval svou promluvu v př. (5)? Na jedné straně musíme nepochybně počítat se strategickou neurčitostí, na druhé straně je důležité, abychom si uvědomili, za koho McGuinness a Humphrys v televizi mluví. Mluví a jednájí jen za sebe, nebo jako zmocněnci větších skupin lidí? Během interview se Humphrys dotazuje McGuinnessa nikoli na základě (nebo jen na základě) toho, čemu sám věří, ale na základě názorů a vlastností relevantních účastníků společenského a politického sporu – unionistů, Sinn Fein, britského establishmentu atd. Analogicky McGuinness patrně nehovoří jen za sebe – je ve studiu jako zástupce Sinn Fein a to, co říká, může být chápáno jako prezentace jejich stanoviska. Máme tedy zato, že ačkoli jsou osloveni v zásadě všichni diváci, prvořadým cílem McGuinnessových slov je Mayhew jakožto relevantní ministr.

Ještě si povšimneme reakce „stratégů Sinn Fein“, která je prezentována v novinovém článku (příklad 6, ř. 10-12). Je zřejmé, že ti nejsou cílem ve výše uvedeném smyslu. Ostatně jejich reakce je prezentována i jako reakce na „spontánnost“ McGuinnessova vystoupení.

Vrátíme-li se k nastolenému problému, můžeme konstatovat, že sekvenční struktura „prohlášení-odsouzení“ nepochybně není arbitrární konstrukcí novináře. Jak moderátor, tak jeho host tím, co říkali, jasně mířili mimo studio a – v obecné rovině – logika společenských událostí odhalila relevantní politiky jako komunikační cíle. Samozřejmě nechceme tvrdit, že Mayhew se opravdu díval na televizi (i když mohl), vzal telefon a osobně vyčínil McGuinnessovi (což je velmi nepravděpodobné). Pravděpodobnější je to, že jeho úředníci ho upozornili na toto prohlášení a že Mayhew odpověděl prostřednictvím agenturní tiskové zprávy (níže budeme analyzovat tento typ zprostředkování podrobněji).

Prvním dílčím závěrem je tedy to, že jsme identifikovali sekvenční strukturu podobnou takovým, jaké lze nalézt v běžném rozhovoru, že však aktivity prohlášení a odsouzení jsou zprostředkovány mediální technikou a personálem.

Žádost – odmítnutí

Podívejme se nyní na následující příklad, v němž je sekvenční struktura dokonce v titulku článku.

(7) Klaus odmítl sudetské požadavky (Rudé právo 12.1.1993)

1. PRAHA – **Za nepřijatelný pro českou vládu označil v pondělí premiér V. Klaus požadavek**
2. **zrušit tzv. Benešovy dekrety, na jejichž základě přišli sudetští Němci po válce o majetek**
3. **a museli opustit české území, i požadavek sudetské Němce odškodnit.** „Vláda vychází
4. z toho, že stav, který se za souhlasu vítězných velmocí vytvořil po druhé světové válce
5. a upevnil během dalších bezmála padesáti let, nelze změnit, aniž by byla narušena
6. základní práva nynějších občanů ČR, otřeseny právní jistoty a v důsledku toho
7. podstatným způsobem destabilizována politická situace v České republice,“ uvedl
8. premiér Klaus v odpovědi, kterou poskytl ČTK na otázku týkající se požadavků předsedy

9. přípravného výboru Demokratické strany Sudety J. Blühmela. „Vláda je vázána platnými
10. zákonnými normami, především restitučními zákony a svým prohlášením z července
11. minulého roku, v němž se zavázala nepřipustit změnu zákonem stanovené restituce.
12. Vytvoření regionu ‘Sudety’ by bylo v současné době zcela neorganické.
13. **Názory předsedy přípravného výboru Demokratické strany Sudety pana Jaroslava**
14. **Blühmela jsou pro vládu ČR nepřijatelné,“ konstatuje ministerský předseda.**

(tučně v originále)

Na tomto příkladu si ukážeme, jak se tato zdánlivě jednoduchá sekvence verbálních akcí „žádost-odmítnutí žádosti“ uskutečnila. Poznamenejme nejprve, že v tomto případě nebyla vznesena jen jedna žádost, zformulovaná v témže čase a na tomtéž místě. Blühmel vznesl tuto žádost („sudetské požadavky“) u několika příležitostí, a v naší terminologii byla tedy žádost určená Klausovi distribuována. V našich člancích [Nekvapil, Leudar 1998 a Leudar, Nekvapil 1998] jsme se zabývali dvěma z těchto komunikačních událostí, které byly nejviditelnější: tiskovou konferencí Demokratické strany Sudety a televizní debatou, která se konala o pět dní později. Je třeba také připomenout, že žádosti vznesené u těchto příležitostí byly mnohonásobně zmnoženy v médiích, i když tyto „duplikáty“ samozřejmě nikdy nebyly doslovnými kopiemi originálů.

Název článku v př. (7) nám nabízí Klausovu reakci – odmítnutí. Toto odmítnutí bylo také zmnoženo – stalo se tak pomocí prohlášení, které vydala Česká tisková kancelář (ČTK); jejím prostřednictvím se pak objevilo v českých celostátních denících. Dospěli jsme tedy k tomu, že dialogická síť obsahuje distribuovanou sekvenci „žádost – odmítnutí“, jejíž části jsou zmnoženy a separovány v čase (několika dny) a prostoru, tj. je zformulována na různých místech (na tiskové konferenci, v televizním studiu a otištěna v Rudém právu). V této analýze je však jeden nezanedbatelný problém. Na koho přesně Klaus reaguje a ke komu mluví? Článek v příkladu (7) dokládá, že Klaus se vlastně neobrátil přímo na Blühmela a DSS. Podle Rudého práva poskytl prohlášení České tiskové kanceláři (viz řádek 8). Ale na čí popud? To nám objasňuje agenturní text uvedený v příkladu (8).

(8) Česká tisková kancelář (11.1.1993, 22.06)

„...,“ uvádí premiér Klaus v písemné odpovědi Českým a moravskoslezským zemědělským novinám na otázku týkající se požadavků Demokratické strany Sudety. Odpověď premiér poskytl rovněž ČTK.

Vidíme, že Klaus vlastně reaguje na otázku, kterou mu položily jiné noviny, totiž deník České a moravskoslezské zemědělské noviny. Ale patrně se neobrací *pouze* na tyto noviny (nepatřily k nejdůležitějším). Jak vyčteme z příkladů (7) a (8), poskytl Klaus svou odpověď i ČTK. Tímto způsobem odmítl představitel české vlády „názory“ DSS, a to aniž by byl vtažen do přímého dialogického jednání. Klaus nehovořil s DSS, nýbrž komentoval jejich „názory“. Tak jako většina ostatních lidí si Blühmel a DSS museli přečíst Klausovu reakci v novinách. Kdyby Klaus přijal DSS k přímému rozhovoru, ratifikoval by tím její politický status. Výsledkem uvedeného postupu bylo to, že s DSS nezacházel jako s akceptovatelným dialogickým partnerem a tento význam představitelům této strany, ale i širší veřejnosti, uvedeným způsobem komunikoval.

Souhrnně můžeme říct, že interakce mezi DSS a českou vládou byla složitě zpro-

středkována. Intervenujícími účastníky byly České a moravskoslezské zemědělské noviny, ČTK a Rudé právo (a další celostátní a regionální noviny, které použily tiskovou zprávu ČTK). V dialogické síti však bylo relevantní přesně to, co bylo zformulováno jako sekvence „žádost – odmítnutí“ ve stručném názvu článku z Rudého práva „Klaus odmítl studentské požadavky“.

Privolávání (podpory) – odpověď

Příklady (9) a (10) ilustrují sekvenci, která může být označena jako „privolávání (podpory) – odpověď“. (9) je transkript fragmentu televizní debaty, (10) obsahuje fragment článku, který vyšel dva dny po této televizní debatě.

(9) Debata. Z politické scény (ČT1 10.1.1993)

1. **Pat:** já si myslím a vycházím právě z toho že se na tom podíleli špičkoví odborníci, ...
 2. nemusí si to osvojovat přímo nějaká skupina poslanců, stačí když prostě to vezmou jako
 3. nějaký nový návrh, chceme prostě aby se to řešilo. což *ta města nám s tím daj určitě*
 4. *za pravdu. ...*
- (naše kurzíva)

(10) Návrh migračního zákona tvrdší než vyhlášky měst. Starostové „jirkovských“ měst k návrhu prokuratury (Mladá fronta Dnes 12.1.1993)

1. Po Jirkově a Ústí nad Labem přijalo také mostecké zastupitelstvo „jirkovskou“ vyhlášku. Na
 2. stole Parlamentu ČR zároveň leží návrh „migračního zákona“ generálního prokurátora
 3. Jiřího Šetiny. Ten vyhlášky měst odmítl jako nezákonné. *Jak se starostové těchto obcí dívají*
 4. *na podaný návrh zákona?*
 5. Primátor Ústí nad Labem Lukáš Mašín: „“
 6. Starosta Jirkova Filip Škapa: „“
 7. Starosta Mostu Bořek Valvoda: „“
 8. Všichni tři starostové by i přes uvedené výhrady přijetí zákona přivítali. ...
 9. Někteří poslanci ČNR označili návrh zákona a důvodovou zprávu generálního
 10. prokurátora za rasistické. „Na příští pondělí zvu poslance k nám, aby na místě poznali
 11. stav, o kterém budou rozhodovat,“ řekl starosta Jirkova Filip Škapa.
- (naše kurzíva)

V př. (9) náměstek prokurátora České republiky J. Patočka obhájí tzv. migrační zákon navržený generální prokuraturou. Implicitním účelem tohoto zákona byla regulace migrace v severočeských městech a zejména migrace Romů ze Slovenska. Z tohoto důvodu se návrh tohoto zákona stal kontroverzní – je rasistický, nebo není? (podrobněji viz [Nekvapil, Leudar 2002, Nekvapil et al. 2000]).

V př. 9 (ř. 3, 4) je nepřímá žádost o podporu při prosazování migračního zákona a jak je zřejmé z př. 10 (ř. 5-8), určitá forma podpory byla poskytnuta. Za povšimnutí stojí v případě této sekvence především prostředkující prvek mezi oběma jejími částmi (i když ten zůstal v médiích, a tedy i pro čtenáře, skryt – metaforicky řečeno – jako strojek hodinek za jejich ciferníkem).

Je samozřejmé, že si nemůžeme být *úplně* jisti tím, jak byla zkoumaná sekvence zprostředkována, jestliže disponujeme pouze znalostmi vyvozenými z článku v př. 10 (z něho ostatně otiskujeme pouze jednu třetinu). Tak či onak je však zřejmé, že podíl novinářů na fungování dialogických sítí je značný. Autor tohoto článku pravděpodobně kontaktoval tři zástupce měst a hovořil s nimi (vidíme, že cituje z jejich promluv). To znovu dokládá, že novináři dialogické sítě často iniciují a podílejí se na jejich rozvoji. „Města“ sice mohla po celý čas souhlasit s generálním prokurátorem, ale jejich souhlas se stal účinným, resp. účinnějším teprve tehdy, když ho novinář zveřejnil.

Povšimněme si rovněž, že reakce měst je kontextualizována dosavadním rozvojem dialogické sítě. „Prostor“ pro reakci zástupců měst vyplývá z logiky akcí prezentovaných v médiích do doby zveřejnění tohoto článku. Generální prokurátor odmítl městské vyhlásky a místo toho navrhl migrační zákon – je proto logické se ptát, co o tom soudí města.

V příkladu (10) stojí za zmínku ještě jedna věc. Pozvání k návštěvě (viz řádek 10) je první částí párové sekvence – po pozvání se normativně očekává jeho přijetí nebo odmítnutí (tj. druhá část sekvence). Média však nereferovala o tom, zda poslanci přijali pozvání. To znamená, že ať se stalo cokoli, Škapovo pozvání nepřispělo k rozvoji mediální dialogické sítě. To nám ukazuje, že dialogické sítě se nerozvíjejí všemi možnými směry, ale že mají i své lokální konce. Budeme se nyní věnovat tomuto problému.

Výzva – odezva (resp. žádná odezva)

V našich materiálech jsme našli řadu případů sekvence „výzva – odezva“. Jednu z nich nám reprezentují příklady (11) a (12).

(11) Debata. Z politické scény (ČT1 10.1.1993)

Mod: takže pane Šumane, kde vidíte chybu. ...

Šu: ... žádná rychlá a jednoduchá řešení tohoto problému neexistují, ale na druhé straně tvrdím, že tuto situaci jak ji popisují a jak ji známe tedy z těch severních Čech je nutné řešit velmi rychle, a podle mého názoru, je nutné apelovat na vládu ve směru který už jsem řekl. ...

(naše kurzíva)

(12) Kriminalitu Romů bude řešit vláda (Mladá fronta Dnes, 12.1.1993)

Praha (jem) – Možnost, že se vláda bude věnovat zvýšené kriminalitě na severu ČR, připustila včera ředitelka legislativního úřadu vlády Milena Poláková. ... Podle jejích slov bude řešení pravděpodobně vyžadovat spolupráci ministerstev spravedlnosti, vnitra a hospodářství. ...

Mezitím ministr vnitra J. Ruml včera řekl, že pokud by se vláda situací nyní nemohla zabývat, převezme iniciativu sám. ...

V příkladu (11) odpovídá Vl. Šuman na otázku moderátorky a v dalším průběhu své repliky apeluje na vládu. V příkladu (12) je reakce vlády na tuto výzvu, resp. apel. O co můžeme opřít takové tvrzení? Vycházíme z toho, že Šumanova slova zazněla v televizní debatě, které se zúčastnili významní politici. Sám Šuman byl předsedou výboru pro právní ochranu a bezpečnost Poslanecké sněmovny parlamentu České republiky. Tato televizní debata náležela do pravidelné série debat, která byla konstruována jako významná politic-

ká událost. To, co účastníci debaty řekli, s velkou pravděpodobností slyšeli i jiní významní politici, nepřítomní ve studiu, a snad i členové vlády (nebo byli o tom informováni). Formulace „je nutné apelovat na vládu“ však jistě není totéž jako formulace „apeluji na vládu“. I když bychom mohli argumentovat tím, že apel jakožto dialogická akce může být vyjádřen s různou mírou explicitnosti (k čemuž jsou konvenčně předurčeny specifické jazykové prostředky), za důležitější považujeme to, zda na Šumanovu promluvu bylo jako na apel v dalším rozvoji dialogické sítě reagováno. Takovou reakci vidíme v příkladu (12). Netvrdíme samozřejmě, že vláda reaguje *přímo* na Šumanova slova z příkladu (11); Šuman ostatně zformuloval apel na vládu na několika místech uvedené debaty. Důležité je to, že podobný apel zformulovali i jiní političtí aktéři. Šumanova promluva je tedy jedním z exemplářů zmnoženého apelu.

Dosud jsme se zabývali sekvenčními strukturami především jakožto prostředky, které udržují chod dialogických sítí. Ale jak už jsme viděli výše, rozvíjení dialogických sítí může být omezeno a samozřejmě žádná dialogická síť netrvá věčně. Jedním ze způsobů, jak se v dialogických sítích objeví lokální konec, je to, že po první části párové sekvence nenásleduje žádná reakce. Z toho plyne, že existovali účastníci, kteří se mohli zapojit do dialogické sítě, ale neučinili tak. Jaká data by mohla podpořit takové tvrzení? Jak můžeme jakožto analytici vůbec vědět, kdo se mohl zapojit do dialogické sítě a přitom tak neučinil? Podstatné je to, že některé absence v dialogické síti jsou „signifikantně nápadné“ samotným účastníkům nebo alespoň některým z nich. Podívejme se na př. (13).

(13) Romové žádají odvolání generálního prokurátora. (RP 11.1.1993)

Hovořila ((tj. K. Samková)) i o jednání s Václavem Klausem na přelomu září a října, z něhož český premiér, podle ní, dosud nesplnil ani jeden ze svých slibů. ... Považujeme dnešní setkání s novináři a naše prohlášení i za poslední výzvu panu Klausovi, konstatovala K. Samková

Tento text je fragmentem článku, který uvádí – mimo jiné – požadavek Romské občanské iniciativy (ROI), vyjádřený na tiskové konferenci. Představitelé ROI (konkrétně K. Samková) zde obvinili českého premiéra z neplnění jeho slibů a označili své aktivity spojené s tiskovou konferencí za „poslední výzvu panu Klausovi“ – a takto vlastně učinili „výzvu“. Tato výzva je první částí párové sekvence. V běžném rozhovoru se očekává druhá část a její absence bývá interpretována jako problém s přijetím výzvy, tedy jako zvýšená pravděpodobnost jejího odmítnutí. Klaus na výzvu představitelky ROI veřejně nereagoval. Můžeme tedy konstatovat, že se Klaus odmítl zapojit do sítě? Odpověď na tuto otázku není jednoznačná. Jde o to, že ačkoli se v sekvenčních průbězích běžných rozhovorů a mediálních dialogických sítí mohou objevovat na první pohled tytéž struktury, není zřejmé, že v obou těchto komunikačních formách operují stejná normativní očekávání. Viděli jsme už výše, že některé sekvence v sítích jsou zprostředkovány novináři. Kromě toho v sítích, které jsme analyzovali, nebylo neobvyklé, že první část párové sekvence byla „zaslechnuta“ teprve tehdy, když byla zmnožena – tj. mnohokrát proslovena či napsána, a to různými aktéry (tak tomu bylo v případě mnohonásobné výzvy uvedené v příkladu 11). Takže ačkoli Klaus (resp. jeho vláda) nereagoval přímo na výzvu představitelů ROI, což se mohlo jevit jako „signifikantně nápadné“, nakonec vláda přece jen podnikla opatření reagující na mnohonásobně zformulovanou výzvu. V jiné dialogické síti, týkající se „požadavků sudetských Němců“ (srov. příklady 3 a 7), sami účastníci interpretovali „mlčení“ Václava Klause jako výraz jeho rozhodnutí, že Demokratická strana Sudety není pro českou vládu náležitým partnerem ve vyjednávání.

S tímto problémem samozřejmě souvisí to, jak účastníci v dialogických sítích mohou rozpoznat, že jejich reakce se očekává, resp. je relevantní. Na rozdíl od běžných rozhovorů účastníci v sítích nejsou fyzicky spolupřítomní, a tudíž nebývají *osloveni* (pomocí běžných jazykových forem). Už jsme však viděli, že účastníci v dialogické síti mohou být určitými promluvami „komunikačně zasaženi“. To se může dít explicitně (když cíl promluvy je pojmenován), ale také více či méně nepřímou (např. když mluvčí užije místo jména členskou kategorii). V zásadě lze „komunikačně zasáhnout“ fyzicky nepřítomného aktéra pomocí nejrůznějších strukturních prostředků.⁶ Podrobněji jsme se věnovali jednomu takovému případu už výše, když jsme analyzovali McGuinnessovu řeč v př. (5) a (6). Viděli jsme, že jako komunikační prostředek zde byla využita příležitost určitého „predikátu“ k určité „členské kategorii“ – McGuinness se dotknul aktivit, které náležely do sféry Mayhewových ministerských kompetencí (podrobněji viz [Leudar, Nekvapil 2000]).

Nakonec se budeme věnovat „opravným sekvencím“.

Opravy

Příklad (14) obsahuje fragment debaty, která se konala v ČT1. Debata byla vysílána v čase politické nestability – na samém počátku r. 1993 po rozdělení Československa na dva samostatné státy. A právě v tomto čase Demokratická strana Sudety (DSS) vyjádřila „požadavky“ německých obyvatel odsunutých z českého území po 2. světové válce, z území kdysi nazývaného Sudety.

(14) Debata. Z politické scény (ČTV1 10.1.1993)

Blü: našim programem, (.) prvořadým je ozdravit území bývalých Sudet, my víme že to nebyla zem jako taková, že je to pouze, (.) pojmenování této oblasti české republiky, ale eh tam se prostě soustřeďuje největší míra zločinnosti ta největší nemocnost, tuhle problémy který nás pálí pořád, tam se chceme soustředit na to území, a tam chceme skutečně (.) něco dokázat, nějak ty lidi eh zaktivizovat, aby skutečně pro tu krajinu něco dělali. ...

V uvedeném fragmentu předseda této strany J. Blühmel vysvětluje její program. Na prvním řádku, poprvé v této debatě, užil slovo „Sudety“. Po jeho vyslovení okamžitě následuje formulace mající strukturní rysy „opravy sebe sama, která je iniciována samotným mluvčím“.⁷ Pozoruhodné je to, že nikdo ve studiu v tomto momentu nic nenamítal proti tomu, že Blühmel výraz „Sudety“ použil. Odkud se tedy vzal podnět pro tuto „opravu sebe sama“? Mohlo to být jistě způsobeno anticipací toho, že taková námitka v televizní debatě zazní. Pozoruhodné je však to, že podnět pro to, co je v kontextu Debaty „opravou sebe sama, která je iniciována samotným mluvčím“, lze hledat mimo studio. DSS, za kterou Blühmel v tomto

⁶ Srov. [Levinson, 1988] o nepřímých cílech (*indirect targets*) v rozhovoru.

⁷ V závislosti na tom, kdo opravu v rozhovoru provádí a kdo ji iniciuje, se v konverzační analýze rozlišují tyto základní typy oprav: 1. oprava sebe sama iniciovaná samotným mluvčím (*self-initiated self-repair*), 2. oprava sebe sama iniciovaná komunikačním partnerem (*other-initiated self-repair*), 3. oprava iniciovaná mluvčím a provedená komunikačním partnerem (*self-initiated other-repair*), 4. oprava iniciovaná komunikačním partnerem a jím také provedená (*other-initiated other-repair*) (viz např. [Hutchby, Wooffitt 1998]).

momentu Debaty mluví (viz jeho užití zájmena „náš“ na prvním řádku), už byla kritizována za užívání slova „Sudety“ dva dny před televizní debatou, jak je zřetelné z př. (15).

(15) Anketa: Kdo jistě otázku Sudet? (ČMZN 8.1.1993)

Zpravodajové ČMZN se zeptali několika představitelů českého politického života, co soudí o požadavku Demokratické strany Sudety týkajícím se zrušení platnosti Benešových dekretů, obnovení historického názvu Sudety a zastavení prodeje „sudetského“ majetku ...

Nechceme, a ani nemůžeme, tvrdit, že Blühmel reagoval přímo na tento článek – podobná kritika byla zveřejněna i v jiných člancích a pocházela od jiných autorů. Podstatné je to, že při prezentaci své strany v televizi mohl Blühmel své formulace utvářet na pozadí četných reakcí na DSS, které zazněly před Debatou. To znamená, že jeho oprava je sice lokálně opravou iniciovanou samotným mluvčím, avšak v dialogické síti je to oprava iniciovaná někým jiným. To nám opět dokládá, že účastníci ve studiu jsou zaangažováni ve dvou interakcích – s těmi, kteří jsou přítomni ve studiu, a s těmi, kteří jsou mimo studio. Dalším problémem je mediace této opravy – četl v novinách reakce na užívání uvedeného slova sám Blühmel, nebo ho na ně upozornil např. nějaký jiný člen DSS? Máme tu před sebou stejný analytický problém jako v případě sekvence „prohlášení – odsouzení“ (viz příklad 6) – strukturně jde o stejnou sekvenci, jakou lze nalézt v běžném rozhovoru, ale spojení jejích částí může být zprostředkováno. Rozdíl je v tom, že událost mimo studio vstupuje do lokálního rozhovoru a ovlivňuje ho.

Podívejme se nyní na další opravnou sekvenci, kterou představuje článek v příkladu (16). Tato sekvence byla zformulována v téže dialogické síti, ale později, jeden den po uvedení televizní debatě. Novinový článek v (16) je stručným interview, obsahujícím pouze jednu otázku a jednu odpověď.

(16) Otázka pro Jaroslava Blühmela, předsedu Demokratické strany Sudety se sídlem v Plzni (Lidové noviny 11.1.1993)

1. – Ve všerejší televizním pořadu Debata jste uvedl, že pokud český stát neodškodní
2. odsunuté sudetské Němce, mohlo by v našem pohraničí dojít i k vyhazování telegrafních
3. stožárů do povětří jako v jižních Tyrolích. Jde pouze o vaši spekulaci, nebo jsou Vám
4. známa nějaká konkrétní fakta?
5. – Jde pouze o moji úvahu, která vychází z toho, co se děje v severní Itálii. Já si
6. nemyslím, že by to u nás tak daleko došlo, hovořil jsem jen o určité možnosti. Odlišná
7. situace je například v Polsku, které má s Německem výborné vztahy, daleko lepší než my.
8. Otázka odsunu je u nás totiž bolestivější ... Pokud tato záležitost nebude řešena na
9. úrovni vlády, může podle mne dojít k podobným násilným činům jako v severní Itálii.

Tento článek ilustruje tříčlennou opravnou sekvenci. Strukturní vlastnosti této sekvence lze charakterizovat takto: první část obsahuje zdroj potenciálního nedorozumění, druhá část reformulaci problému a iniciaci opravy a třetí část vlastní opravu. Zdrojem potenciálního problému v komunikaci je to, co Blühmel řekl v televizní debatě. Novinář referuje o tomto problematickém místě Blühmelovi (ř. 1-3) a iniciuje opravu (ř. 3,4). Ve zbytku článku je Blühmelova vlastní oprava (ř. 5-9).

Co nás však vůbec opravňuje k tomu, že zde můžeme hovořit o opravné sekvenci? Nelze jen prostě konstatovat, že novinář položil Blühmelovi otázku a ten ji zodpověděl? Podstatné je to, že novinář nepožádal Blühmela, aby jen rozvinul to, co řekl ve studiu – novinářova otázka se týkala epistemického statusu toho, co Blühmel řekl v televizi. Tento status nebyl novinářovi jasný: byla Blühmelova promluva jen spekulací, nebo tvrzením založeným na faktech? V tomto smyslu jde v př. (16) o opravnou sekvenci. Jak vidíme, oprava spočívá v tom, že Blühmel snižuje závažnost toho, co řekl v televizním studiu. To, co dříve prezentoval jako odůvodněnou předpověď, formuluje nyní jako „úvahu o možnosti“.

Tato opravná sekvence se strukturně podobá opravám v běžných rozhovorech (je to „oprava sebe sama iniciovaná komunikačním partnerem“), ale je distribuována. Byla zformulována na třech místech – ve studiu, kde výchozí tvrzení zaznělo, na místě, kde novinář položil otázku Blühmelovi (to se mohlo dít telefonicky nebo při osobním setkání – nevíme přesně, ale není to podstatné), a konečně v novinách, v nichž novinář prezentoval svou komunikaci s Blühmelem.

Povšimněme si, že uvedené tři části sekvence se odehrály nejen na různých místech, ale i v různých médiích (noviny, televize atd.). Za zmínku stojí také to, že možnost této distribuce závisela na zprostředkování – Blühmelova oprava se vztahovala k něčemu, co řekl v dialogické síti někde jinde a tok informací z jednoho místa na druhé byl dílem novináře.

* * *

Dříve než se dostaneme k závěru našeho článku, je třeba ještě jednou zmínit, že dialogickou síť drží pohromadě i jiné prostředky než sekvenční struktury. Obecně bychom to mohli formulovat tak, že použití sekvenčních struktur předpokládá, že účastníci v dialogické síti sdílejí stejná témata.⁸ Jak jsme viděli na četných příkladech, takovým tématem je nějaký společenský problém, o němž se diskutuje (například: je předložený migrační zákon rasistický, nebo není?). S tím souvisí to, že účastníci sdílejí specifický „argumentační prostor“ a v závislosti na své příslušnosti k jedné ze stran sporu také specifický způsob argumentování. Sdílené argumentování se může projevit i v tom, že texty a promluvy jednotlivých účastníků obsahují stejné lexikálněsémantické prostředky (určitá slova). Např. v příkladu (1) předseda Československé strany socialistické L. Dvořák kategorizuje proces, během něhož sudetští Němci byli nuceni opustit území Československa, jako „odsun“ a tím se přiřazuje ke skupině účastníků, která je ve sporu s těmi aktéry, kteří tento proces kategorizují jako „vyhnání“.⁹

^{8/} Necháváme úplně stranou, že samozřejmě musejí sdílet stejný jazyk a řadu znalostí o fungování světa.

^{9/} O tom, že se tu mohou uplatňovat i různé strategie, svědčí př. (16), v němž předseda Demokratické strany Sudety J. Blühmel, tedy politický protivník L. Dvořáka, kategorizuje tento proces rovněž jako „odsun“. Podrobněji ke koherentnosti dialogických sítí viz [Leudar, Nekvapil 2003, resp. Nekvapil, Leudar 2003].

Závěry

Náš článek se zabýval formou komunikace, kterou nazýváme „dialogickou sítí“. Dialogickou sítí rozumíme takový způsob komunikování, který se typicky vyskytuje v médiích, a jeho nejdůležitější vlastnosti jsou tyto: komunikační příspěvky („repliky“) jednotlivých aktérů jsou *distribučovány* v čase a prostoru a bývají *zmnoženy*.

Koherentnost dialogických sítí je nepochybně zajištěna tematicky, ale jejich hlavním pojítkem jsou sekvenční struktury. Pokud jde o typy těchto sekvencí, v dialogických sítích lze nalézt v zásadě tytéž jako v běžném rozhovoru. Sekvenční struktury v dialogických sítích se však vyznačují těmito distinktivními vlastnostmi: 1. Na první část sekvence často reaguje několik aktérů, 2. Druhá část sekvence je často reakcí na několik exemplářů první části. Jinými slovy, pro struktury v dialogických sítích je typické, že některá strukturní „místa“ v sekvencích mohou být zaplněna několika komunikačními příspěvky (a ty mohou pocházet od různých aktérů, kteří se ani neznají, a mohou být protikladné). 3. Propojení jednotlivých částí sekvence je často zprostředkováno novináři. To je pravděpodobně hlavním důvodem, proč normativní očekávání toho, že bude následovat specifická reakce, se zdá být v dialogických sítích slabší než v běžném rozhovoru. Z analytického hlediska je zprostředkování zásadní věci, ale viděli jsme, že aktéři formulují dění v dialogických sítích v termínech sekvenčních struktur a zcela ignorují to, že propojení jednotlivých částí těchto struktur je zprostředkováno.

JIŘÍ NEKVAPIL *pracuje na Filozofické fakultě Karlovy univerzity. Vyučuje zde sociolingvistiku, etnometodologickou konverzační analýzu, pragmatiku a obecnou lingvistiku. Od roku 2001 působí také na Technické univerzitě v Chemnitz, kde pracuje na evropském projektu „Border Identities“. Ve své výzkumné práci se dlouhodobě soustřeďuje na jazykovou interakci. V nedávné době publikoval řadu studií, v nichž se zabýval fungováním masmédií, internetními vztahy a jazykovým plánováním ve střední Evropě. Je autorem interkulturního tréninkového modulu „Sprechen über Personen: Soziale Kategorisierung im tschechisch-deutschen Kontakt“. Aktuálně se věnuje jazykovým biografickým „českých Němců“, etnometodologicky inspirované analýze masmédií a jazykovému managementu.*

IVAN LEUDAR *se narodil v Československu, ale vysokoškolské vzdělání už získal na Londýnské univerzitě. Trvale žije ve Velké Británii a v současnosti působí jako docent psychologie na „University of Manchester“. Jeho práce je inspirována pragmatikou a etnometodologií. Věnuje se také historii psychiatrických kategorií. Je hlavním autorem knihy Voices of Reason, Voices of Insanity: Studies of Verbal Hallucinations (Routledge 2000). Momentálně pracuje na další knize, v níž se zabývá konceptualizací násilí.*

References

- Atkinson, J. M., Heritage, J. 1984. „Introduction.“ Pp. 1-15 in *Structures of Social Action. Studies in Conversation Analysis*. Atkinson, J. M., Heritage, J. (eds.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Heritage, J. 1984. *Garfinkel and Ethnomethodology*. Cambridge: Polity Press.
- Hutchby, I., Wooffitt, R. 1998. *Conversation Analysis: Principles, Practices and Applications*. Oxford: Polity Press.

- Lepper, G. 2000. *Categories in Text and Talk*. London: Sage.
- Leudar, I. 1995. „Reporting Political Arguments.“ Pp. 42-59 in van Eemeren, F. H., et al. (eds.), *Reconstruction and Application. Proceedings of the Third Conference on Argumentation. Vol. III*. Amsterdam: Sic Sat.
- Leudar, I. 1998. „Who is Martin McGuinness? On Contextualization of Reported Political Talk.“ Pp. 217-224 in Čmejrková, S., J. Hoffmannová, O. Müllerová, and J. Světlá (eds.), *Dialoganalyse VI*, Teil 2. Tübingen: Max Niemeyer.
- Leudar, I., J. Nekvapil 1998. „On the Emergence of Political Identity in Czech Mass Media: The case of the Democratic Party of Sudetenland.“ *Czech Sociological Review* 6: 43-58.
- Leudar, I., J. Nekvapil 2000. „Presentations of Romanies in the Czech Media: On Category Work in Television Debates.“ *Discourse and Society* 11: 487-513.
- Leudar, I., J. Nekvapil 2003. „Media Dialogical Networks and Political Argumentation.“ *Journal of Language and Politics* (v tisku).
- Levinson, S. C. 1983. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press (německý překlad Tübingen: Niemeyer 1991).
- Levinson, S. C. 1988. „Putting Linguistics on a Proper Footing. Explorations in Goffman's Concepts of Participation.“ Pp. 161-227 in Drew, P., A. Wootton (eds.), *Goffman. Exploring the Interaction Order*. Oxford: Polity Press.
- Nekvapil, J. 1999/2000. „Etnometodologická konverzační analýza v systému encyklopedických hesel.“ *Češtinář X*: 80-87 (viz též http://ulug.ff.cuni.cz/sylaby/konv_anal.htm).
- Nekvapil, J. 2000/2001. „Sociální kategorizace v interkulturním kontaktu.“ *Češtinář XI*: 38-52, 72-84 (viz též http://ulug.ff.cuni.cz/sylaby/soc_kateg.htm).
- Nekvapil, J. et al. 2000. „Obraz Romů v středoevropských masmédiích po roce 1989.“ *Romano Džaniben VII*: 77-87.
- Nekvapil, J., Leudar, I. 1998. „Masmediální utváření dialogických sítí a politické identity: případ Demokratické strany Sudety.“ *Slovo a slovesnost* 59: 30-52.
- Nekvapil, J., Leudar, I. 2002. „On Dialogical Networks: Arguments about the Migration Law in Czech Mass Media in 1993.“ Pp. 68-113 in Hester, S., W. Housley (eds.), *Language, Interaction and National Identity*. Aldershot: Ashgate.
- Nekvapil, J., Leudar, I. 2003. „Dialogische Netzwerke und politische Argumentation im Mediendiskurs.“ In Gruber, H., F. Menz, O. Panagl (eds.), *Sprache und politischer Wandel. Bruchlinien und Zäsuren im öffentlichen Diskurs der neunziger Jahre*. Klagenfurt: Drava Verlag. (přípr.)
- Psathas, G. 1995. *Conversation Analysis: The Study of Talk-In-Interaction*. Thousands Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Silverman, D. 1998. *Harvey Sacks. Social Science and Conversation Analysis*. New York: Oxford University Press.
- ten Have, P. 1999. *Doing Conversation Analysis: A Practical Guide*. London: Sage Publications.

Summary

The work reported in this paper is a part of our ongoing investigation of 'dialogical networks'. In this paper we analysed sequential structures in such networks and compared them to the corresponding structures in everyday conversations.

Dialogical networks are communications which typically occur in mass media. Among their important characteristics are that (a) contributions of individual actors are distributed in time and space, and (b) they are often duplicated. The duplicativeness in question may involve the multiple performance of a contribution, as well as the multiple report of that contribution. Such networks allow political actors to interact in public without meeting face to face or acknowledging each other as valid communicative partners.

We developed the concept of 'dialogical network' while analysing British media, and subsequently used it in our studies of Czech mass media. That we would find such networks here was by no means a foregone conclusion. It is remarkable that these networks appeared in Czech political life in the early 1990s, and one might speculate that they are characteristic of societies in which public participation and debate are important parts of political culture.

Dialogical networks are thematically coherent, and each usually develops a polemic on a notable and pressing socio-political problem. They are partly structured by the coordinated use of lexical and argumentative resources, but the main glue holding them together are sequential structures. The types of these structures that we found in our networks were essentially the same as those one finds in face-to-face conversations. The former nevertheless had the following distinctive properties: (i) several actors often react to the first part of a sequence, (ii) the second part in a sequence is often a reaction to a distributed first part, consisting of several tokens. In network structures, some slots in sequences can be filled by several contributions. These contributions could be provided by several independent participants, and so the response tokens might be mutually contradictory. The third distinctive feature was that (iii) the connection between the parts of sequences in networks was often mediated by journalists. From the analysts' point of view the mediation is crucial, but we saw that participants in networks formulate the happenings in the network in terms of sequential structures and ignore the fact that connections between their parts are mediated. This is simply irrelevant to their concerns. This means that analysts' and participants' concerns coincide in some respects, and diverge in others.

